

CESTNI ČASOPIS KRALJI ULICE

NOVA OBLIKA DELOVANJA NA
PODROČJU BREZDOMSTVA
V SLOVENIJI

UVOD

V prispevku predstavimo teoretske okvire pojmovanja brezdomstva in socialnega dela z brezdomci in konkretno opišemo projekt cestnega časopisa *Kralji ulice*. Večina ugotovitev je povzetih po raziskovalnem delu Špele Razpotnik in Bojana Dekleve, ki sta poleg raziskovalne in pedagoške dejavnosti tudi zelo aktivna pri konkretnem delu z brezdomci. Sta idejna vodja cestnega časopisa *Kralji ulice* in z njima vsi trije avtorji prispevka tesno sodelujemo v zadnjih dveh letih.

Brezdomstvo je kompleksen in strukturiran družbeni pojav, ki je pogosto rezultat kopičenja socialne in druge izključenosti na več ravneh. Povezano je z odsotnostjo bivališča ali negotovo obliko bivanja. Hkrati je povezano tudi z revščino, obubožanostjo, nezaposlenostjo, nizko izobraženostjo, šibkimi socialnimi mrežami ali celo popolno odsotnostjo podpornih mrež, zelo pogosto pa še z odvisnostjo od alkohola ali drugih drog, psihiatrično diagnozo in težkimi življenjskimi izkušnjami (smrt bližnjega, konflikti z

bližnjimi, zlorabe, nasilje ...) (Dekleva in Razpotnik 2006: 287).

V preteklosti brezdomstvo v Sloveniji ni bil pereč problem, kajti nastanitev oz. stanovanje je bilo zagotovljeno v občutno večji meri. Z obdobjem tranzicije so se pojavila nova tveganja. Postali smo bogatejša družba, izbira in kontrola nad lastnim življenjem sta za mnoge člane sodobnih družb samoumevno dejstvo. Obenem pa vedno več ljudi ni kos tem izzivom sodobnosti.

V Sloveniji je brezdomstvo obravnavno pretežno v kontekstu socialne problematike in ne v kontekstu stanovanjske politike, kar pomembno vpliva na javno percepcijo in predlagane rešitve te problematike. Tako je brezdomstvo najpogosteje obravnavano kot stranski produkt drugih socialnih problemov, kot so, na primer, nizek osebni dohodek, osebne težave, družinski konflikti (Filipović 2005: 5).

Brezdomstvo je produkt naše družbe, čeprav vpete v globalne ekonomske in politične procese in širše družbene spremembe. Prav te spremembe pa vzpostavljajo prizorišče, na katerem nekaterim posameznikom, po navadi najbolj šibkim in ogroženim, zmanjka resursov in možnosti, da bi se lahko uspešno vključevali v družbo in na ta način zadovoljevali svoje potrebe. Ostane jim le omejeno polje izbir, znotraj katerega se lahko »svobodno« odločijo za brezdomstvo, ki je očitno skrajna rešitev, v katero je človek načeloma prisiljen, ali pa gre za logično sosledje njegovih preteklih življenjskih dogodkov (Dekleva in Razpotnik 2006: 5).

Tudi socialna baza brezdomcev se v času spreminja. Prej so jo sestavljali zlasti pripadniki specifične urbane subkulture klatežev, klošarjev itn., danes pa se ta podoba spreminja. Med brezdomce prihajajo tudi člani drugih marginaliziranih in prikrajšanih skupin. Narasča delež mladih, žensk in enostarševskih družin. Pojavljajo se torej novi mehanizmi nastajanja brezdomcev, ki so vsaj deloma posledica strukturnih sprememb sodobnih družb, zlasti demografskih in stratifikacijskih trendov in sprememb v strukturi stanovanjske oskrbe (Mandič 1997: 140).

Vzroki, okoliščine in razlogi brezdomstva so kompleksni, večplastni in kulturno specifični. Glavni strukturni razlogi so povezani s ponudbo in povpraševanjem po stanovanjih, v kombinaciji z njihovimi cenami in sposobnostjo ljudi v različnih ekonomskih okoliščinah, da bi si privoščili najemnine in posojila na trgu. Od sedemdesetih let naprej je privatizacija bistveno vplivala na delež najemniških stanovanj, ki jih je v Sloveniji po tranziciji ostalo manj kot desetina. Zaradi zmanjšanja števila javnih najemnih stanovanj se je znatno poslabšala razpoložljivost cenovno dosegljivih stanovanj, kar je prizadelo zlasti tiste skupine prebivalstva, ki redkeje oz. težje stopajo na trg najemniških stanovanj. Dodatni strukturni dejavnik, ki je bistveno pripomogel k obubožanju vse večjega števila ljudi in k ekstremnim oblikam socialne izključenosti kakor brezdomstvo, je ekonomska recesija, pojanje industrije, velike spremembe na trgu dela, zlasti porast začasnih zaposlitev, povečana mobilnost in priseljevanje in vse večje zahteve od delavcev. Vse to je pripomoglo k destabilizaciji prej razmeroma stabilnih skupin. Zaradi spremenjenih razmer so se pojavile nove rizične skupine, nove začasno ali trajno izključene skupine ljudi. Osebnostni in situacijski dejavniki le še nadgradijo našete strukturne dejavnike. Spol, starost in etnična pripadnost, težave z zdravjem, nizka stopnja ali pomanjkanje izobrazbe, vse to nadgrajuje in otežuje udeležbo na trgu z nepremičnimi in seveda tudi na trgu dela. Osebnosti in situacijski dejavniki čakajo v ozadju, dokler drug dogodek, na primer brezposelnost, izselitev, neuspeh pri načrtovanju prihodnosti, konec odnosa, alkoholizem ali izbruh duševne bolezni ne povzroči pri posamezniku ali družini brezdomstva (Dekleva, Razpotnik 2006).

Evropska klasifikacija brezdomstva (ETHOS 2007) razlikuje širi temeljne kategorije brezdomstva:

- življenje brez strehe nad glavo
- življenje brez stanovanja
- življenje v negotovih pogojih
- življenje v neprimernih razmerah.

Brezdomstvo je v prvih dveh kategorijah odkrito, vidno na cesti, v drugih dveh pa skrito,

manj vidno, zato moramo biti nanju še zlasti pozorni. Mnogi brezdomci prehajajo med različnimi vrstami nastanitve, zlasti pa iz skritih postajajo odkriti.

V raziskavi sta Dekleva in Razpotnik (2007 a: 25) pri anketiranju 107 odkritih brezdomcev uporabila definicijo, v kateri so se posamezniki morali razpoznati, da so ustrezali iskanemu vzorcu: »Brezdomec, brezdomka ste, če spite zunaj ali v bazah, zavetiščih, v kletah ali vežah in če iz dneva v dan nimate zagotovljene strehe nad glavo oz. nimate svojega doma.«

Edgar in Meert (v Dekleva, Razpotnik 2007 a: 9) opišeta brezdomce kot ljudi, ki:

- niso dovolj sposobni, da bi si sami preskrbeli vse potrebne stvari za življenje (zavetišče, hrano, dohodek, socialne stike, ustrezno skrb zase)
- doživljajo več problemov hkrati, kar lahko vključuje nezadostno skrb zase, socialno izoliranost, propadle bivalne in življenjske okoliščine, pomanjkanje stalne ali trajne namestitve, velike dolgove, težave z duševnim zdravjem in odvisnostmi
- ne prejmejo, po ocenah strokovnjakov iz poklicev pomoči, toliko skrbi in podpore, da bi se lahko obdržali v družbi
- ne izražajo potreb po pomoči na tak način, ki bi ustrezal običajnim načinom delovanja običajnih skrbstvenih ali podpornih ustanov (kjer običajno iščejo pomoč sorodniki, sosede ali opazovalci), in zato prejemajo neustrezno, nezadostno ali neuskkljeno pomoč.

Dekleva in Razpotnik ugotavljata, da imajo precej slabši položaj zlasti ljudje s težavami v duševnem zdravju, ljudje, ki so prvič postali brezdomni v mlajših letih, manj izobraženi ljudje in vsakodnevni uporabniki prepovedanih drog (Dekleva, Razpotnik 2006: 289).

Posamezniki z dvojnimi diagnozami oziroma tisti, pri katerih se prekriva več ogrožajočih dejavnikov, so še v posebni nevarnosti, da razvijejo vzorec brezdomskega življenja.

Tem bi morala biti posvečena posebna pozornost v strokovnem delu in razvijanju programov, saj so v povprečju bolj psihosocialno oškodovani, imajo slabši položaj in več dejavnikov tveganja. To bi moral biti eden od

ciljev politike na tem področju, pa čeprav ti brezdomci verjetno hkrati predstavljajo tudi skupino, ki jo strokovni in laični delavci, ki delajo z njimi, doživljajo kot *težjo* in morda tudi manj perspektivno. (Dekleva, Razpotnik 2006: 289–290.)

STROKOVNO DELO NA PODROČJU BREZDOMSTVA

V Sloveniji, kjer je brezdomstvo razmeroma nov pojav, prisoten ne več kot 15 let, nimamo strategije za preventivo ali obravnavo brezdomstva, nimamo izdelanih standardov in definicij, zlasti pa nimamo učinkovitih mrež in koordinacij, ki bi združevale vse potrebne ravni. Raziskava *Problematika brezdomstva v Ljubljani*, ki sta jo izdelala Bojan Dekleva in Špela Razpotnik, je prvi poskus bolj celostnega raziskovanja brezdomstva.

Brezdomci so zaradi svojih socialnih in osebnostnih značilnosti skupina uporabnikov, ki (laične ali strokovne) delavce, ki delajo z njimi, ne pripeljejo zlahka do občutka uspešnosti ob doseganju velikih sprememb uporabnikov na bolje. Delavci na tem področju se zato soočajo z izzivom ustreznega osmišljanja svojega dela. Pri tem obstajata dve obliki manj ustreznega odzivanja, ki sta na videz diametralno nasprotni, v resnici pa precej podobni. Eno tako odzivanje je infantilizacija brezdomcev, obravnava le-teh kot nemočnih in neodgovornih, ter prepričanje, da je potrebno vse narediti namesto njih. Drugo tako odzivanje je poniževanje brezdomcev in pomanjkanje zaupanja v to, da so kot ljudje lahko koristni, da je njihova človeška izkušnja pomembna in dragocena, ter da so (vsaj v kakih vidikih) sposobni rešiti svoje morebitne težave. Ker je hiter napredek pri delu z brezdomci utopičen cilj, se rutinsko delo z njimi vse prehitro izteče v ugotovitev, da so izgubljeni primeri, za katere ni pomoči. Oba pristopa dolgoročno onemogočata kakršnokoli avtonomno akcijo in odrasle brezdomce, sicer pogosto zares ranjene osebnosti, utrjajeta v njihovih vlogah nedoraslega, neavtonomnega ali slabega osebk. Zgolj pomoč iz usmiljenja lahko zadovoljuje osnovne

potrebe brezdomcev, lahko reši in ohrani mnoga življenja, težje pa z vidika položaja te družbene skupine ljudi karkoli premakne.« Dekleva in Razpotnik (2007 b, v tisku)

Strokovnost pri delu z brezdomci pomeni vztrajno in diferencirano podpiranje brezdomcev v njihovem življenjskem razvoju, izhajajoč iz njihovih individualnih posebnosti in možnosti in zlasti na podlagi zaupnega in dovolj varnega odnosa med strokovnjaki in uporabniki. Tako usmerjeno delo seveda prinaša nove probleme in pasti, zato mora biti podprto s strokovnjakovim stalnim usposabljanjem, refleksijo in strokovnimi podpornimi mehanizmi, kot so npr. timsko delo in ustrezna supervizija (*ibid.*).

Nasproti programom, ki svoje uporabnike obravnavajo kot (nujno) zlo, ponujamo kot socialnopedagoška strokovna izhodišča sprejemanje, aktivacijo in participacijo – s predpostavko, da imajo posamezniki pri sebi potenciale moči in ustvarjalnosti, ki lahko v spodbudnem okolju in z dodajanjem moči postanejo pomembna dobrina ne le za njih, pač pa za skupnost kot celoto. (Razpotnik 2007: 156).

Eden izmed vzporednih rezultatov omejenih raziskav je bil tudi ustanovitev društva za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice, ki izvaja alternativni, inovativni akcijski projekt dela z brezdomci, in sicer z izdajanjem cestnega časopisa, ki omogoča aktivacijo in participacijo brezdomcev. Tovrstno nizkopražno delo z brezdomci izhaja iz njihovih potreb in sprejemanja njihovega načina življenja. Pri tem je glavni cilj vključevanje brezdomcev.

ČESTNI ČASOPIS

V zadnjih desetletjih se je v več državah pojavila nova oblika delovanja na področju brezdomstva – brezdomski oz. cestni časopisi. Skupni so jim inovativnost, pristop nizkega praga, omogočanje ekonomske in kulturne participacije in hkratno naslavljanje brezdomcev in širše družbe. Njihova glavna značilnost pa je, da temeljijo na principu participatorne

komunikacije, kar pomeni, da jih (so)ustvarjajo, (so)oblikujejo in distribuirajo brezdomci in ostali socialno ogroženi. Osnovni namen časopisa je omogočiti brezdomcem pridobivanje dohodka na legitimen način in z lastnim delom kot alternativo beračenju in drugim družbeno manj sprejemljivim načinom pridobivanja denarja socialno ogroženih delov prebivalstva. S prodajo si tako nabirajo delovne izkušnje ter se preskušajo pri konstruktivnem vključevanju v družbo. Prodajalci kupijo časopis razmeroma poceni (po navadi po polovični ceni) in ga potem prodajajo po mestnih ulicah – precejšen delež od prodaje obdržijo prodajalci (po navadi vsaj polovico od vsakega prodanega izvoda), ostalo porabi neprofitna organizacija, ki časopis izdaja, za tisk in pripravo naslednje številke oziroma jih namenja podpora za brezdomce in socialno izključene.

Cestni časopisi so alternativen medij, katerega glavni namen je spreminjanje socialnih okoliščin v smeri izboljšanja, kar počnejo prek opisovanja in objavljanja konkretnih primerov in dokazov ekonomske nepravčnosti. Zaradi načina produkcije in distribucije, ki sta podprta z idejo ekonomske pravičnosti, jih lahko razumemo kot instrument progresivne družbene spremembe. Gre torej za vrsto medijskega aktivizma, ki opozarja na očitne razlike v moči med tistimi s precejšnjim ekonomskim, materialnim in simbolnim kapitalom in tistimi z malo ali nič dostopa do teh resursov.

Leta 1991 se je kot prvi cestni časopis pojavil londonski *The Big Issue*, ki je najprej izhajal kot mesečnik, pozneje kot tednik. Po začetnem uspehu v Angliji so se cestni časopisi začeli hitro širiti. Leta 1994 je nastala mednarodna mreža cestnih časopisov (INSP), v katero je vključenih 45 časopisov iz 27 držav po svetu. Po podatkih severnoameriške zveze cestnih časopisov (NASNA) na svetu izhaja več kot 100 cestnih časopisov (Dekleva, Razpotnik 2006: 261).

Vsebinsko cestni časopisi pokrivajo različne tematike: različne socialne tematike, teme iz sveta zabave, kulture, umetnosti, intervjuje z znanimi in manj znanimi osebnostmi (tudi brezdomci), strokovne članke ter precej li-

terarnih in grafičnih izdelkov brezdomcev. Nekateri časopisi zaposlujejo profesionalne novinarje, drugi v ustvarjanje vključujejo predvsem brezdomne in socialno izključene osebe. Svojim prodajalcem ponujajo najrazličnejša usposabljanja; nekateri jim omogočajo tudi zaposlitev ter razvijajo celostne oblike socialnega dela s to populacijo (Dekleva in Razpotnik 2006: 262).

Poleg tega, da jim prodaja zagotavlja legitimni vir zaslužka in možnost razvijanja delovnih izkušenj in navad, je vključevanje brezdomcev v družbeno odmevno in sprejeto dejavnost pozitivna izkušnja, ki izboljšuje njihovo samopodobo in samospoštovanje. Prav tako ni zanemarljiv vidik vključevanja, povezovanja in sodelovanja z organizacijo, ki izdaja časopis in organizira ostale dejavnosti, saj tem ekstremno socialno izključenim osebam omogoča pletenje in širjenje socialnih mrež prek komuniciranja s kupci in bralci časopisa, strokovnimi delavci in konec koncev z ostalimi brezdomci. Osamljenost, odtujenost in odsotnost socialnih mrež so namreč poleg materialne prikrajšanosti temeljne dimenzije brezdomstva. Tako povezovanje in združevanje jim omogoča refleksijo svoje situacije in identitete, daje jim možnost za kolektivno družbeno akcijo in za organizirano delovanje in izvajanje pritiska na centre moči (institucije, zakonodajalce) v smeri večje solidarnosti, enakopravnega obravnavanja in politik, ki bi problematiko reševale celostno, ne le opravičevale njihov položaj.

Projekt cestnega časopisa pa ni usmerjen le v ranljivo skupino brezdomcev samih, pač pa je usmerjen v celotno skupnost, saj angažira in povezuje brezdomce, strokovnjake, ki se z brezdomci ukvarjajo, in bodoče strokovnjake (študente) pa tudi širšo javnost, mimoidoče, ki jim je časopis prvenstveno tudi namenjen. Namen časopisa je bolj pomoč brezdomcem, poskus v smislu *pomoč za samopomoč*, saj je njegov primarni cilj bolj aktivna in družbeno sprejemljiva participacija te skrite in najbolj socialno izključene populacije v javnem življenju, brez utopičnih pričakovanj po takojšnji rešitvi strukturnih problemov, ki povzročajo

brezdomsko problematiko ali po spremembi njihovih načinov življenja.

PRVI SLOVENSKI ČASOPIS ZA BREZDOMSTVO IN SORODNA SOCIALNA VPRAŠANJA

Začetek projekta Kralji ulice sega v leto 2004, ko je skupina raziskovalcev – visokošolskih pedagogov in študentov socialne pedagogike na pedagoški fakulteti v Ljubljani v okviru predmeta delo z brezdomci izvedla projekt terenskega dela, ki se je zaključil s projektom »24 ur bivanja z brezdomci« (gl. Razpotnik, Dekleva 2005). Špela Razpotnik in Bojan Dekleva sta v letih 2005 in 2006 izvajala raziskovalno nalogo »Problematika brezdomstva v Ljubljani«, v okviru katere sta na podlagi obsežnih terenskih izkušenj in navezanih stikov z brezdomci izvedla akcijski pilotski projekt – brezdomski oz. cestni časopis. Leta 2005 je tako izšla prva, poskusna številka *Kraljev ulice*. Idejo cestnega časopisa so tako brezdomci kot širša javnost zelo pozitivno sprejeli. Tako je prva številka v treh ponatisih izšla v skupaj 2.600 izvodih in v prodajo pritegnila 62 prodajalcev.

Navdušenje, pripravljenost sodelovati, zaupanje, ki so ga izkazali brezdomci, in dober odziv bralcev in širše javnosti so prispevali k odločitvi, da se je projekt izdajanja časopisa nadaljeval in razvijal. Septembra 2005 sta bila ustanovljena društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice in Univerza pod zvezdami, ki je odprta in alternativna oblika izobraževanja, namenjena zlasti ljudem, ki so sicer zaradi različnih razlogov izključeni iz ostalih formalnih in neformalnih oblik izobraževanja. V okviru Univerze pod zvezdami društvo Kralji ulice kontinuirano organizira socialne, kulturne in izobraževalne delavnice.

Do oktobra 2007 je društvo izdalo 18 številk cestnega časopisa *Kralji ulice*, *Ulični kraljedar* in tematsko stipovsko prilogo *Street S-trip-nik*. Časopis *Kralji ulice* izhaja mesečno v nakladi do 10.000 izvodov, ki jih prodajalci prodajajo predvsem v Ljubljani, vendar tudi v Mariboru, Celju, Slovenski Bistrici in na Primorskem.

Prodajalcem društvo ponuja usposabljanje za prodajo ter jih, preden se vključijo v prodajo, seznanja s pravili prodaje. Brezdomci in ostali socialno izključeni zainteresirani posamezniki so vključeni v vse faze ustvarjanja časopisa; so člani uredniškega odbora, sodelujejo pri zbiranju in ustvarjanju prispevkov in pri tehnični pripravi časopisa za tisk. Uredniški odbor in strokovno ekipo društva sestavljajo strokovnjaki z različnih področij, ki združujejo kompetence terenskega, organizacijskega, uredniškega, pedagoškega, socialnega in marketinškega delovanja.

Vsebinska rdeča nit časopisa je brezdomstvo, življenje na ulici, socialna izključenost; obravnava pa tudi številne ostale tematike, kot so odvisnosti, kriminalizacija, nasilje, socialna izrinjenost, zaposlovanje, družinska in odnosna problematika, socialne službe in službe pomoči ipd. Vsebinsko ponuja časopis širok nabor zgodb, anekdot, pripovedi, refleksij, razmišljanj, slikovnega gradiva, pesmi, strokovnih prispevkov, poročil in drugih gradiv, ki iz različnih zornih kotov in iz prve roke osvetljujejo brezdomstvo pri nas (Razpotnik, Dekleva 2005). Veliko večino člankov prispevajo brezdomci, ostalo pa drugi avtorji, ki se zanimajo za omenjeno problematiko ali se z njo strokovno srečujejo.

Cilji in usmeritve časopisa *Kralji ulice* so tile: širši javnosti predstaviti življenje brezdomcev in njihovo kulturo na izviren, avtentičen način (zato so njihovi prispevki pogosto objavljeni v slengu), vključevati čim več brezdomnih in socialno izključenih posameznikov v javno življenje prek sodelovanja v procesu nastajanja časopisa in jih informirati o možnih oblikah pomoči zanje. Poleg tega pa časopis ponuja tudi strokovno in kulturno–umetniško refleksijo problematike in želi o njej vzpostaviti odprt dialog v širši javnosti in spodbujati solidarnost.

Splošna usmeritev časopisa *Kralji ulice* je v skladu z njegovim naslovom promovirajoča in neobsojajoča za to družbeno skupino. Celoten koncept temelji na krepitvi moči in zagovorništvu, ki je v skladu s strokovnimi usmeritvami društva edini način za spoznavanje, pomoč

in spremembe v smeri večje solidarnosti in družbene vključenosti populacije, ki je sicer potisnjena na rob družbe.

DISTRIBUCIJSKI DNEVNI CENTER

Preden je društvo dobilo svoje prostore (ki pa so za vse potrebe programa trenutno premajhni in nezadostni), so pri distribuciji cestnega časopisa brezdomcem sodelovale organizacije Zavetišče za brezdomce na Poljanski, CARS (Center za AIDS in ranljive skupine), Karitas Štepanja vas, društvo za zmanjševanje škode zaradi drog Stigma, ambulanta za osebe brez urejenega zdravstvenega zavarovanja ProBono, območna enota Rdečega križa Ljubljana in druge. Pri distribuciji časopisov na druga območja Slovenije sodelujejo največ s Škofijsko Karitas Maribor.

Od julija 2006 deluje distribucijski dnevni center Kralji ulice, ki je namenjen distribuciji časopisa, nastajanju prispevkov, reševanju vsakodnevnih težav brezdomcev, konstruktivnemu preživljanju prostega časa brezdomcev, izvajanju izobraževalnih in socialno-kulturnih delavnic in interesnih skupin. V dnevnem centru potekajo tudi sestanki aktiva prodajalcev, uredniškega odbora, tima in prostovoljcev, deluje razstavni prostor, potekajo filmski večeri.

Dnevni center je odprt šest dni v tednu, od ponedeljka do sobote. Ob nedeljah enkrat mesečno so organizirani filmski večeri, ki so zelo dobro obiskani, saj je med vikendi ponudba programov in aktivnosti za brezdomce precej okleščena. Med vikendi so dvakrat mesečno organizirane tudi različne športne aktivnosti (pohodi, košarka, plavanje ...).

Obiskovalci centra dobijo hladne in tople napitke in prigrizke, delimo jim podarjene dobrine (hrana, oblačila, kozmetiko ...). V garderobi podarjenih oblačil se lahko uporabniki preoblečejo in tudi ostrižejo, lahko shranjujejo lastnino ter v t. i. banki shranijo denar. Upabniki dobijo tudi informacije, kje je kakšna vrsta pomoči ali storitve na voljo, spodbujamo jih in spremljamo pri urejanju osebnih dokumentov, fotografiranju (pridobili smo npr. donacije

brezplačnih fotografij za osebne dokumente od številnih ljubljanskih fotografov), pomagamo jim sprožiti postopek na upravni enoti za prijavo stalnega prebivališča na CSD. Tiste, ki imajo prekrške in jih ne morejo odplačati (predvsem gre za kršitve zakona o javnem redu in miru) motiviramo, da v okviru društva opravljajo družbeno koristna dela in s tem odslužijo kazen. V program usposabljanja na delovnem mestu, ki poteka v okviru zavoda za zaposlovanje, evropskega socialnega sklada in ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, redno vključujemo čim večje število zainteresiranih uporabnikov.

Zavedamo se pasti institucionalizacije in nevarnosti, da lahko z ustalivitvijo na enem mestu izgubimo stik s tistimi uporabniki, do katerih smo – preden smo imeli svoje prostore – prišli s terenskim delom, ki pa niso sprejeli dnevnega centra kot frekventno točko svojega vsakdana. Zato vzporedno z dnevnim centrom opravljamo tudi terensko delo, ki omogoča, da stalno odkrivamo nove pojavne oblike brezdomstva in ponudimo podporo in pomoč tistim, ki do organizacij iz takih ali drugačnih razlogov sploh ne pridejo, torej najbolj odrinjenim.

TERENSKO DELO Z BREZDOMCI

Terensko delo je metoda dela s socialno izključenimi skupinami prebivalstva, ki sodijo v t. i. skrito populacijo. Z njim se želimo približati uporabnikom v njihovem okolju, na njihovem teritoriju, jim dodati moč in zmanjšati socialno, zdravstveno in ekonomsko škodo. Namenjeno je posameznikom in skupinam, ki jih obstoječe službe ne morejo učinkovito doseči, ki nimajo stikov z institucijami, ki so izključeni iz formalnih in neformalnih mrež, zasvojeni z alkoholom in drogami. Cilji terenskega dela so krepitev moči socialno izključenih, spodbujanje k spremembam, samoaktivaciji in samopomoči, informiranje, spremljanje, svetovanje, pogovor, vzdrževanje stikov, druženje, družabništvo, pomoč na domu, dostava časopisa.

V društvu opravljamo tri vrste terenskega dela – detaširano (poulično), peripatetično in domicilirano (na domu). Poulično terensko

delo izvajamo na ulici, kjer se zadržujejo dnevni brezdomci. Taka mesta so po navadi parki, baze (mesta, kjer bivajo in prenočujejo brezdomci) ali lokacije prodaje časopisa. Terensko delo izvajamo v paru, pogosto s kakšnim uporabnikom ali prostovoljcem. Na terenu prek poznanstev spoznamo nove uporabnike. Temelj dobrega terenskega dela je osebni odnos med terenskim delavcem in osebo ali skupino, s katero dela. Na terenu so uporabniki programa veliko bolj sproščeni, saj se nahajajo v svojem okolju, kjer se lažje razvije delovni odnos. V okviru pouličnega terenskega dela izvajamo informiranje (o časopisu, društvu in drugih institucijah in organizacijah), spremljanje pri urejanju osebnih dokumentov, denarne pomoči, svetovanje, pogovor in podporo, pomoč pri urejanju prve socialne pomoči, iskanje novih prodajalcev in avtorjev prispevkov za časopis, dostavo časopisa na teren zaradi slabe mobilnosti prodajalcev, čistilne akcije odvrženih igel, ki so v veliki meri povezane z brezdomnimi uživalci drog. V akcije se vključujejo tudi uporabniki sami, ki so nepogrešljivi pri iskanju lokacij.

Peripatetično terensko delo izvajamo na institucijah in organizacijah, ki se ukvarjajo z brezdomno populacijo. Sodelovanje s sorodnimi organizacijami nam omogoči informiranje večjega števila ljudi, obenem se povezujemo s strokovnimi delavci, ki izvajajo posamezne storitve, in izmenjujemo izkušnje. Sorodne organizacije nam pomagajo tudi pri distribuciji časopisa izven Ljubljane in nabiranju prispevkov njihovih uporabnikov. V časopisu tudi predstavljamo organizacije, ki delujejo na področju socialnega varstva. Povezovanje in kontinuirano sodelovanje z ostalimi organizacijami omogočata izmenjavo izkušenj, mreženje, pretok informacij in združevanje v neformalne iniciative, ki delujejo v smeri izboljšanja trenutne neugodne politike financiranja nevladnih organizacij.

Domilicirano terensko delo opravljamo na domu ali pa v bazah. Vzdržujemo redne stike z uporabniki, ki živijo v negotovih ali neprimernih bivališčih in v stanovanjskih skupnostih. Pri obiskovanju na domu opravljamo

svetovanje, pogovor in druženje; velik del naših uporabnikov ima namreč slabe socialne mreže. S pomočjo prostovoljcev in uporabnikov adaptiramo stanovanje, ki ni primerno za bivanje. Dajemo pomoč in podporo pri urejanju obveznosti (elektrika, voda ...). Naše prodajalce ali obiskovalce dnevnega centra obiskujemo v bolnišnici in jim dajemo podporo.

Terensko delo redno beležimo na posebej pripravljenih obrazcih, za potrebe strokovnega tima izvajamo supervizijo. Načrtujemo tudi obiskovanje uporabnikov v zaporu za podporo pri izhodu iz zapora in pri vključitvi nazaj v družbo in na trg dela.

PROSTOVOLJNO DELO

Ob težnji, da bi se delo v društvu iz začetne prostovoljne faze profesionaliziralo, se hkrati zavedamo velike vrednosti, ki jo vnesejo prostovoljci s svojimi izkušnjami, znanji in pripravljenostjo, da delijo z našimi uporabniki svoj čas. Zato nameravamo naprej razvijati delo s prostovoljci, ki jim ponujamo usposabljanje, redne sestanke in supervizijo. Vključujejo se v delovanje dnevnega centra, terensko delo, interesne skupine in delavnice, izlete, akcije, promocije in družabne dogodke. Na željo prostovoljcev organiziramo tudi predstavitve drugih področij socialnega dela. Kot učna baza izvajamo tudi mentorstvo prihodnjim strokovnjakom, študentkam in študentom fakultete za socialno delo in pedagoške fakultete. Naši prostovoljci so tudi drugi posamezniki, ki jih zanimata problematika brezdomstva in življenje brezdomcev in se jim želijo približati, jih spoznati in jim po svojih močeh pomagati.

SKLEP

Brezdomstvo je kompleksen družbeni pojav, ki vsebuje splet kulturnih, socialnopolitičnih, ekonomskih, institucionalnih, odnosnih in osebnostnih dejavnikov. Pojav brezdomstva narašča, postaja vse bolj viden in pereč – tako v svetu kot tudi pri nas. S porastom pojava brezdomstva se pojavlja potreba po

razumevanju te problematike, raziskovanju in ukrepanju, tako na mikro (od posameznika do posameznika) kot tudi na makro družbeni ravni. Strokovni delavci, ki se pri delu srečujemo z brezdomstvom, sooblikujemo pojmovanje in obravnavanje brezdomstva. Nova, inovativna, nizkopražna oblika dela, ki omogoča sprejemanje, aktivacijo in participacijo brezdomcev, je cestni časopis. V društvu za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice poleg cestnega časopisa vodimo tudi dnevni center za brezdomce z različnimi socialno–kulturno–izobraževalnimi aktivnostmi in izvajamo terensko delo in delo s prostovoljci.

Maja Kozar

Bojan Kuljanac

Maja Vižintin

kraljiulice@gmail.com

VIRI

- DEKLEVA, B., RAZPOTNIK, Š.** (2006), *Problematika brezdomstva v Ljubljani*. Ljubljana: Združenje za pedagogiko (končno poročilo raziskovalne naloge).
- (2007 a), Definiranje brezdomstva in merjenje njegovega obsega. *Socialna pedagogika*, 11, 1: 1–35.
- (2007 b), *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta (v tisku).
- ETHOS**, European Typology on Homelessness and housing Exclusion. [Http://www.feantsa.org/code/en/pg.asp?Page=484](http://www.feantsa.org/code/en/pg.asp?Page=484) (6. 10. 2007).
- FILIPOVIČ, M.** (2005), *European Observatory on Homelessness: Policy Update 2005: Slovenia*. Brussels: FEANTSA.
- MANDIČ, S.** (1997), Stanovanjska kariera, socialna izključenost in brezdomstvo. Ljubljana. *Družboslovne razprave*, 13, 24–25: 133–151.
- RAZPOTNIK, Š., DEKLEVA, B.** (2005), Kralji ulice: Predhodno poročilo o poteku akcijske raziskave. *Socialna pedagogika*, 9, 3: 265–298.
- RAZPOTNIK, Š.** (2007), Delovno mesto – ulica: Brezdomci mlajše generacije, izključeni iz sfere dela. V: Dekleva, B., Rapuš Pavel, J., **ZORC MAVER, D.** (ur.), *Prehodi v svet dela – izbira ali nuja?* Ljubljana: Pedagoška fakulteta (124–157).